

ANKLAGAD

"Utredningar baseras på skvaller"

Publicerat 2006-11-16 00:00

Den som blir utredd av socialtjänsten har rätt till en opartisk bedömning. Men i många fall är det utredarnas egna tolkningar och känslor som styr. Det hävdar Bo Edvardsson, docent i utredningsmetodik.

Att motbevisa subjektiva, luddiga och osakliga anklagelser kan vara mycket svårt. För den som utsätts för felaktiga, negativa omdömen och påståenden i utredningar som görs av exempelvis socialtjänsten eller psykiatrien kan det vara snudd på omöjligt att få upprättelse. Det säger Bo Edvardsson, docent i psykologi vid universitetet i Örebro, som specialiserat sig på utredningsmetodik.

- Självklart blir folk som utsätts för detta både förtvivlade, frustrerade och förbannade. En del blir deprimerade av den vanmakt de känner. Även när felet är uppenbara vägrar ofta myndigheten att rätta till dem, säger Bo Edvardsson.

Det händer att barn far illa i sina hem och att socialtjänsten inte ingriper i tid, eller på rätt sätt. De senaste åren har medierna berättat om flera upprörande fall där barn misshandlats till döds i sina familjer.

Men det händer också att socialtjänsten omhändertar barn på felaktiga grunder. Ett sådant ingripande med separation mellan föräldrar och barn kan också få mycket svåra konsekvenser för framför allt barnen, säger Bo Edvardsson.

Båda problemen - att socialtjänsten inte ingriper tillräckligt, och att den ingriper "för mycket", har samma bakgrund, hävdar han: undermåliga utredningar där uppgifter inte kontrollerats, där man låtit bli att hämta in viktiga uppgifter, där man bygger på subjektiva omdömen och "skvaller", och där man ofta har strävat efter att bekräfta en bild som man bestämt sig för redan på förhand.

- Jag har sysslat med det här i 25 års tid och har granskat väldigt många utredningar, säger Bo Edvardsson. Dålig kvalitet är snarare regel än undantag. Det saknas styrande frågeställningar och urvalet av uppgifter är skevt. Man missar kontroller som är lätta att göra, man skiljer inte på fakta och egna tolkningar, man låter inte människor bemöta kränkande påståenden eller anklagelser. Allt sådant som är elementärt i utredningsarbete.

- Speciellt allvarligt är att man gör slutbedömningar utan att på ett rimligt sätt ha säkerställt uppgifterna som de bygger på. Utredare ska följa grundlagens princip om opartiskhet och saklighet. Det gör de tyvärr alltför sällan i den här typen av utredningar.

Det kan vara svårt och tidsödande att bemöta luddiga och orättvisa utredningar, till exempel när det gäller ens lämplighet som förälder, säger Bo Edvardsson. De jurister som ska bistå föräldrarna får inte betalt av samhället för att lägga ner den tid och energi som behövs. För många klienter är det omöjligt att själva betala hela kostnaden.

Att vara subjektiv är mänskligt. Att ens egna känslor, åsikter och fördomar kan färga hur man uppfattar omvärlden är väl känt inom psykologin. När man arbetar med känsliga utredningar är det därför viktigt med kontrollsystem och kvalitetssäkring, säger Bo Edvardsson. Att utbilda socialsekreterare i kvalitetsgranskning skulle förbättra situationen. Men även till exempel domstolarna borde ha bättre kunskaper om utredningsmetodik och högre kvalitetskrav, anser han.

- Alla som är med i processen har ett källkritiskt ansvar. Utredningar, intyg och dokument, till exempel från barnpsykiatrien, som inte håller måttet ska inte accepteras, vare sig av chefer eller domstolar.

Enligt Bo Edvardsson förekommer det att utredningar urartar till ren förföljelse av de personer som utreds - när det handlar om omhändertagande av barn gäller det ofta föräldrarna.

- Man plockar fram allt som talar emot dem, ofta även triviala saker, utan att kontrollera uppgifterna eller sätta in dem i ett sammanhang. Man undanhåller mycket som är positivt. Uppgifter kan överdrivas och till och med fabuleras fram, man har exempelvis "upplevt" eller "känt" att det förhåller sig på ett visst sätt. Man använder negativa personliga omdömen om klienterna. Utredningarna görs då på samma sätt som propaganda eller reklam, ofta med upprepningar av samma uppgifter.

Bakom sådana fall kan det till exempel ligga en maktkamp mellan socialtjänsten och föräldrarna, säger Bo Edvardsson. Utredarna kan känna sig personligt kränkta av föräldrarna, eller känna stark antipati mot dem.

Socialsekreterarna söker stöd hos varandra och enas om en negativ bild av dem som utreds, en bild som blir till en övertygelse. Stress i arbetssituationen kan bidra till processen.

- Man kan ibland tala om en "organisationspsykos", säger Bo Edvardsson. Gruppsykologiska processer gör att enigheten blir viktigast, man bortser från verkligheten och kan drabbas av ett slags kollektiv förföljelsemani där man ser klienterna och andra kritiker som onda.

- En stark enighetssträvan är ingen bra miljö för kritiskt tänkande, det blir svårt att ha civillurage och våga ha en annan åsikt. Det behövs en bättre kontroll och reglering av den makt som socialtjänsten har.

Men kan det inte vara oro för att missa allvarliga missförhållanden som gör att socialsekreterare lyfter fram det negativa, för att det kan signalera att barnet far illa?

- Jo, och självklart ska sådana signaler tas på allvar, säger Bo Edvardsson. Men det gör man bäst genom ett metodiskt och seriöst utredningsarbete. Det finns inget som helst stöd i forskningen för att subjektiva metoder, där man åsidosätter logiken och inte kontrollerar uppgifter och källor, skulle vara bra för någon. Visa mig ett enda fall där barn har gagnats av en osaklig utredning.

Kritiken av socialtjänstens utredningar är inte ny, och på Socialstyrelsen är man medveten om att det finns problem, säger Åsa Börjesson, chef för Socialstyrelsens socialtjänstavdelning.

- Det förekommer i olika hög utsträckning att man inte styrker källor och så vidare. Vi försöker råda bot på det på flera sätt. Vi har just tagit fram en ny handbok om barnavårdsärenden som ska ut till kommuner i hela landet efter nyår, i samband med konferenser på temat. Vi har även tagit fram ett datoriserat utvecklingssystem med manualer och rutiner för utredningar, som också ska ut till kommunerna.

Något speciellt kontrollsystem är svårt att införa, menar Åsa Börjesson. Det viktigaste är att socialtjänsten har bra rutiner och arbetar systematiskt. Bristande kompetens hos utredarna är ett av problemen, och även där går Socialstyrelsen nu ut med råd till kommunerna.

Malin Nordgren

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt.